

ისტორიის შესახებ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი — 2010 წელი

ისტორიის შესახებ

European Commission

TEMPUS

სახელმძღვანელო ითარგმნა და დაიბეჭდა ტემპუსის პროგრამით დაფინანსებული პროექტის – თუნინგის მიდგომების გამოყენება საქართველოს უმაღლესი განათლების სისტემაში – მიერ.

© 2010 ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შემდგენელი და რედაქტორი: ქეთევან გურჩიანი
კომპიუტერული
უზრუნველყოფა: ლელა მაჭარაშვილი

ISBN 978-9941-18-022-4

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქაქუცა ჩოლოყაშვილის 3/5, თბილისი, 0162, საქართველო

ILIA STATE UNIVERSITY PRESS
3/5 Cholokashvili Ave, Tbilisi, 0162, Georgia

მადლიერების ნიშნად

ნიგნი შედგენილია ჯონ ტოშის რედაქტორობით გამოცემული ნიგნის „ისტორიკოსები ისტორიის შესახებ“ (Historians on History, an anthology/edited and introduced by John Tosh. Pearson Education Limited 2000) სტრუქტურისა და შინაარსის გათვალისწინებით, თუმცა არ წარმოადგენს მის პირდაპირ თარგმანს: დამატებულია ავტორები, შეცვლილია წყობა და ზოგ შემთხვევაში წარმოდგენილია სტატიების სრული ვერსიები. ამ კრებულში ასევე შესულია სტატიები ნიგნებიდან:

Jan Assmann. Religion und kulturelles Gedächtnis. Zehn Studien. Beck, 2000.

New Perspectives on historical writing, ed. by Peter Burke. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press, 1992.

გამომცემლობა მადლობას უხდის უცხოურ გამომცემლობებს ანთოლოგიაში შესული შემდეგი სტატიების თარგმნისა და გამოცემის უფლებისთვის:

Palgrave Macmillan-ს ამონარიდებისთვის ნიგნიდან The Death of the Past, J.H. Plumb-ის ავტორობით გვ. 105-6, 136-45, published 1969, Macmillan Press Ltd; და ამონარიდებისთვის R. Hofstadter-ის სტატიიდან History and the Social Sciences, 1956, გვ. 359-68, ნიგნში Varieties of History, Fritz Sterns redactorი, © The World Publishing Company;

Yale University Press-ს ამონარიდებისთვის R. W. Fogel-ის სტატიიდან Scientific History and Traditional History, გვ. 23-24, ნიგნში Which Road to the Past? R. W. Fogel-ისა და G. R. Elton-ის ავტორობით, © Yale University Press 1983;

Sage Publications Ltd.-ს ამონარიდებისთვის Arthur Marwick-ის სტატიიდან Two Approaches to Historical Study: the Metaphysical (including Postmodernism) and the Historical, Journal of Contemporary History 30 (1995), გვ. 11-13, 19-23, 30;

University of Chicago Press-ს ამონარიდებისთვის Daniel Boorstin-ის სტატიიდან

Genius of American Politics, გვ. 8-9, 10-16.

მიუხედავად მცდელობისა, გამომცემლობა ვერ დაუკავშირდა სხვა სტატიების საავტორო უფლებათა მფლობელებს. წინასწარ გიხდით მადლობას ნებისმიერი ინფორმაციის მოწოდებისთვის და გამოვთქვამთ მზადყოფნას, გავითვალისწინოთ ეს ინფორმაცია მომავალ გამოცემებში.

სარჩევი

შესავალი

პიტერ ბერკი (მთარგმნ. მალხაზ თორია)	7

რას ვსწავლობთ ისტორიისგან

პიტერ ლასლეტი (მთარგმნ. დავით დოლიძე)	32
მაიკლ ჰოვარდი (მთარგმნ. დავით დოლიძე)	36
ჰოვარდ ცინი (მთარგმნ. დავით დოლიძე)	44
ჰ. რ. თრევორ-როპერი (მთარგმნ. დავით დოლიძე)	52
ალან ბალოქი (მთარგმნ. დავით დოლიძე)	60

ისტორია, რომორც სოციალური მეცნიერება

რიჰარდ ჰოფსტადტერი (მთარგმნ. მალხაზ თორია)	70
ფილიპ აბრამსი (მთარგმნ. მალხაზ თორია)	80
რობერტ უილიამ ფოგელი (მთარგმნ. მალხაზ თორია)	87
ლოურენს სთოუნი (მთარგმნ. მალხაზ თორია)	93
თეოდორ ზელდინი (მთარგმნ. მალხაზ თორია)	105

პოსტმოდერნიზმის გავლენა

პატრიკ ჯოისი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	118
გერტრუდე ჰიმელფარბი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	127
ართურ მარვიკი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	137
ჯოის ეიფელბაი, ლინ ჰანტი, მარგარეტ ჯაკობი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	145
რიჩარდ ჯ. ევანსი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	157
ჯოან სკოტი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	164

პოლიტიკური ისტორიები

ჯ.პ. პლამბი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	171
ე.პ. კარი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	178
ჰერბერტ ბატერფილდი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	184
დანიელ ბურსტინი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	191
ა. ადუ ბოენი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	196
ქრისტოფერ ჰილი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	204
ე.ჯ. ჰობსბაუმი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	212
იუჯინ ჯენოვეზე (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	221

ერთგულება წყაროებისადმი

ვ.პ გალბრაითი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	230
ჯ.რ. ელტონი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია)	237

ემათია და წარმოსახვა

ს.ვ. ვეჯვუდი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	243
რიჩარდ კობი (მთარგმნ. თამარ ჯანაშია).....	249

კულტურული მემკვიდრეობა

იან ასმანი (მთარგმნ. თამარ გურჩიანი)	257

შესავალი

პიტერ ბურკი

უვერტიურა: ახალი ისტორია, მისი წარსული და მომავალი

Peter Burke

(*New Perspectives on Historical Writing*, Peter Burke ed. (University Park, PA: The Pennsylvania State University Press, 1992 pp. 1-24)

უკანასკნელი თაობის ისტორიკოსების სამყარო თავბრუდამხვევი სიჩქარით გაფართოვდა.¹ ნაციონალურ ისტორიას, რომელიც დომინანტური იყო XIX საუკუნეში, ახლა ყურადღება რომ მიიქცის, კონკურენცია უწევს მსოფლიო ისტორიასა და ლოკალურ ისტორიასთან (რომლებიც ერთ დროს ანტიკვარებისა და მოყვარულთა იმედად იყო დატოვებული). გაჩნდა უამრავი, სპეციალიზებული გამოცემებით წარმოდგენილი ახალი სფერო. მაგალითად, სოციალური ისტორია გათავისუფლდა ეკონომიკური ისტორიისაგან და დანაწევრდა, როგორც ახალი ნაცია, ისტორიული დემოგრაფია, შრომის ისტორია, ურბანული ისტორია, სოფლის ისტორია და ა.შ.

ეკონომიკური ისტორია გაიყო ახალ და ძველ ისტორიებად. 1950-იანი და 1960-იანი წლების ახალი ეკონომიკური ისტორია (რომელიც ახლა შუა ხნისაა, თუ უფრო მეტის არა) საკმაოდ კარგად არის ცნობილი და არ საჭიროებს აქ განხილვას² ეკონომიკური ისტორიკოსების ინტერესი შეიცვალა და წარმოების კვლევებიდან მოხმარების შესწავლაზე გადაინაცვლა. ასეთი ცვლილება კიდევ უფრო მეტად ართულებს ეკონომიკური ისტორიის დიფერენცირებას სოციალური და კულტურის ისტორიისაგან. მენეჯმენტის ისტორია ინტერესის ახალი სფეროა, რომელიც ბუნდოვანი ხდება, თუ არ გაქრება საზღვრები ეკონომიკურსა და ადმინისტრაციულ ისტორიას შორის. სპეციალიზაციის სხვა სფეროებია რეკლამირების ისტორია, რომელიც სანახევროდ ეკონომიკური ისტორიაა და კომუნიკაციის ისტორია. დღეს ეკონომიკური ისტორიის არსებობას საფრთხეს უქმნის ახალი, მაგრამ ამბიციური წამოწყება-გარემოს ისტორია, რომელიც ეკო-ისტორიის სახელითაც არის ცნობილი.

პოლიტიკური ისტორიაც დანაწევრებულია, არა მხოლოდ ეგრეთ წოდებულ მაღალ და დაბალ სკოლებად, არამედ იმ ისტორიკოსებს შორისაც, რომლებიც დაინტერესებული არიან, ერთი მხრივ, სამთავრობო ცენტრებით, ხოლო მეორე მხრივ, პოლიტიკით ფართო მასებში. პოლიტიკური ისტორია გაფარ-

თოვდა იმ თვალსაზრისით, რომ ისტორიკოსები (ისეთი თეორეტიკოსების კვალდაკვალ, როგორც იყო მიშელ ფუკო) სულ უფრო ხშირად განიხილავდნენ ბრძოლას ძალაუფლებისათვის სანარმოს, სკოლისა და ოჯახის დონეზეც კი. თუმცა, ასეთი გაფართოების საზღაური ერთგვარი იდენტობის კრიზისია. თუ პოლიტიკა ყველგანაა, მაშინ არის კი პოლიტიკური ისტორიის არსებობის აუცილებლობა?³ იგივე პრობლემა დგას კულტურის ისტორიკოსების წინაშეც, რადგან მათ უარი თქვეს კულტურის ცნების ვიწრო, მაგრამ ზუსტ განსაზღვრებაზე მხატვრობის, ლიტერატურის, მუსიკის და სხვ. საფუძველზე და უპირატესობა მიანიჭეს სფეროს ანთროპოლოგიურ დეფინიციას.

ამ მზარდ და ფრაგმენტირებად სამყაროში სულ უფრო აშკარა ხდება ორიენტაციის განსაზღვრის აუცილებლობა. რას წარმოადგენს ეგრეთ წოდებული ახალი ისტორია? რამდენად ახალია ის? დროებითი მოდაა, თუ ხანგრძლივი ტენდენცია? ჩანაცვლებს ის, ან უნდა ჩანაცვლოს თუ არა, ტრადიციული ისტორია, თუ შეძლებენ მონინალმდეგეები მშვიდობიან თანაარსებობას?

რა არის ახალი ისტორია?

ტერმინი ახალი ისტორია კარგად არის ცნობილი საფრანგეთში. *La nouvelle histoire* არის შუა საუკუნეების ცნობილი ფრანგი მკვლევრის ჟაკ ლე გოფის მიერ რედაქტირებული კრებულის სათაური. ლე გოფმა თავისი წვლილი შეიტანა ასევე მასიური სამტომიანი ესეების კრებულის რედაქტირებაში. ეს გამოცემა ეძღვნებოდა „ახალ პრობლემებს“, „ახალ მიდგომებსა“ და „ახალ ობიექტებს“.⁴ ამ შემთხვევებში ცხადია, თუ რას გულისხმობს ახალი ისტორია: ეს არის ისტორია, რომელიც „შექმნილია საფრანგეთში“, ქვეყანაში, სადაც წარმოიქმნა *la nouvelle vague* და *le nouveau roman*, რომ აღარაფერი ვთქვათ, *la nouvelle cuisine*-ზე. უფრო კონკრეტულად, ეს ისტორია ასოცირდება *Ecole des Annales*-თან, რომლის წევრები შემოკრებილი იყვნენ ჟურნალ *Annales: économies, sociétés, civilisations*-ის გარშემო.

რა არის ეს *nouvelle histoire*? ზუსტი დეფინიციის მოცემა არცთუ იოლია; ეს მოძრაობა ერთიანია მხოლოდ იმასთან დაპირისპირებისას, რასაც ეწინააღმდეგება და შემდგომი გვერდები ცხადყოფს ახალი მიდგომების მრავალფეროვნებას. ამიტომ, ძნელია რაიმე უფრო მეტის შემოთავაზება, ვიდრე ახალი ისტორიის, როგორც ტოტალური ისტორიის (*histoire totale*) ან სტრუქტურული ისტორიის მახასიათებლების ზოგადი აღწერაა. ამგვარად, ეს შემთხვევა შეიძლება შუა საუკუნეების იმ თეოლოგების იმიტაცია იყოს, რომელთაც, ღმერთის განსაზღვრის პრობლემასთან დაპირისპირებისას *via negativa*-ს მიანიჭეს უპირატესობა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ახალ ისტორიას განვსაზღვრავთ იმის მეშვეობით, რაც ის არ არის და რასაც მისი მიმდევრები უპირისპირდებიან.

ახალი ისტორია არის ისტორია, რომელიც დაინერა, როგორც მიზანმიმართული რეაქცია ტრადიციული „პარადიგმის“ წინააღმდეგ, რომელიც, გარკვეული უზუსტობის დაშვებით, „ხმარებაში“ შემოიტანა ისტორიის ამერიკელმა

მკვლევრმა, თომას კუნმა.⁵ ამ ტრადიციულ პარადიგმას შეიძლება „რანკეანული ისტორია“ ეწოდოს, დიდი გერმანელი ისტორიკოსის, ლეოპოლდ ფონ რანკეს (1795-1886) სახელის მიხედვით, თუმცა თავად ის უფრო ნაკლებად იყო შემოფარგლული ამ მიმდინარეობით, ვიდრე მისი მიმდევრები (ზუსტად ისევე, როგორც მარქსი არ იყო მარქსისტი, რანკე არ იყო რანკეანელი). ამ პარადიგმას ასევე შეიძლება, ეწოდოს ისტორიის სალი ხედვა, არა მისი განდიდების მიზნით, არამედ იმის წარმოსაჩენად, რომ ხშირად, ძალიან ხშირად, ის აღიქმებოდა, როგორც ისტორიის კონსტრუირების ერთადერთი გზა და არა, როგორც წარსულისადმი მრავალ შესაძლო მიდგომას შორის ერთ-ერთი. სიმარტივისა და სიცხადისათვის, განსხვავება ახალსა და ძველ ისტორიას შორის შეიძლება, ჩამოყალიბდეს შვიდ პუნქტად.

(1) ტრადიციული პარადიგმის თანახმად, ისტორიული კვლევა, ძირითადად, დაკავშირებულია პოლიტიკასთან. ჯონ სილის, კემბრიჯის უნივერსიტეტის ისტორიის Regius Professor-ის თავდაჯერებული ვიქტორიანული ფრაზის თანახმად, „ისტორია წარსული პოლიტიკაა, ხოლო პოლიტიკა – აწმყო ისტორია“. მიიჩნეოდა, რომ პოლიტიკა არსებითად დაკავშირებულია სახელმწიფოსთან. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის უფრო ნაციონალური და ინტერნაციონალურია, ვიდრე ლოკალური. თუმცა ის მოიცავდა ეკლესიის, როგორც ინსტიტუტის ისტორიას და ასევე ომს, რომელიც სამხედრო თეორეტიკოსმა, კარლ ფონ კლაუზევიცმა განსაზღვრა, როგორც „პოლიტიკის განსხვავებული ხერხებით გაგრძელება“. ისტორიის სხვა მიმართულებები – მაგალითად, ხელოვნების ისტორია ან მეცნიერების ისტორია, მთლიანად არ გამოირიცხებოდა ტრადიციული პარადიგმის მიერ, ისინი მარგინალიზებული იყვნენ, რამდენადაც „ნამდვილი“ ისტორიკოსის ინტერესების პერიფერიაზე არსებულად მიიჩნეოდნენ.

მეორე მხრივ, ახალი ისტორია დაინტერესდა ადამიანის აქტივობის პრაქტიკულად ყველა სფეროთი. როგორც მეცნიერმა ჯ.ბ.ს. ჰოლდენმა ერთხელ აღნიშნა, „ყველაფერს აქვს ისტორია“. იგულისხმება, რომ ყველაფერს აქვს წარსული, რომლის რეკონსტრუირება და წარსულის სხვა სფეროებთან დაკავშირება პრინციპში შესაძლებელია.⁶ ასე გაჩნდა ანალების სკოლის ისტორიკოსებისათვის ასე ძვირფასი დევიზი – „ტოტალური ისტორია“. XX საუკუნის პირველ ნახევარში აღმავლობა განიცადა იდეების ისტორიამ. უკანასკნელი ოცდაათი წლის განმავლობაში გაჩნდა ისტორიული კვლევის მრავალი მნიშვნელოვანი მიმართულება, რომელთა ინტერესის სფეროში შემავალი საკითხები მანამდე ისტორიის მქონედ არ განიხილებოდა. მაგალითად, ბავშვობა, სიკვდილი, სიგიჟე, კლიმატი, სუნი, სისუფთავე და სიბინძურე, უესტები, სხეული, ქალურობა, კითხვა, ლაპარაკი და სიჩუმეც კი.⁷ რაც ადრე უცვლელად განიხილებოდა, ახლა „კულტურულ კონსტრუქციად“ მოიაზრება, რომელიც ცვლილებებს განიცდის დროსა და სივრცეში.

კულტურული რელატივიზმი, რომელიც იმპლიციტურია ამ შემთხვევაში, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. ახალი ისტორიის ფილოსოფიური

საფუძველი არის იდეა, რომლის თანახმად, რეალობა სოციალურად და კულტურულად არის განპირობებული. მრავალი სოციალური ისტორიკოსისა და ანთროპოლოგის მიერ ამ შეხედულების გაზიარებით შეიძლება, აიხსნას უკანასკნელ პერიოდში ამ ორი დისციპლინის დაახლოება. ეს რელატივიზმი ასევე ასუსტებს ისტორიაში ტრადიციულ განსხვავებას ცენტრალურსა და პერიფერიულს შორის.

(2) ტრადიციული ისტორიკოსები ისტორიას ძირითადად განიხილავენ, როგორც მოვლენათა თხრობას მაშინ, როდესაც ახალი ისტორია დაკავებულია სტრუქტურების ანალიზით. ფერნან ბროდელი ჩვენი დროის ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ ნაშრომში ხმელთაშუაზღვისპირეთი უარს ამბობს მოვლენათა ისტორიაზე (*histoire événementielle*); იგი მას განიხილავს, როგორც მხოლოდ ქაფს ისტორიის ზღვის ტალღებზე.⁸ ბროდელის თანახმად, ეკონომიკური და სოციალური ცვლილებები საშუალო ხანგრძლივობის დროს და გეოისტორიული ცვლილებები დიდი ხანგრძლივობის დროს, არის ის, რაც ნამდვილად მნიშვნელოვანია. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო პერიოდში ამ იდეის საწინააღმდეგო მოსაზრებები გამოითქვა და მოვლენებს აღარ უგულვებლყოფენ ისე ადვილად, როგორც ეს ადრე ხდებოდა, სხვადასხვაგვარი სტრუქტურები კვლავაც რჩება სერიოზული დაკვირვების ობიექტად.

(3) ტრადიციული ისტორია გვთავაზობს ისტორიის ზემოდან ხედვას, ის ყოველთვის კონცენტრირებულია დიდი ადამიანების დიდ ქმედებებზე, სახელმწიფო მოხელეებზე, გენერლებზე და, ზოგ შემთხვევაში, საეკლესიო მოღვაწეებზე. დანარჩენ კაცობრიობას უმნიშვნელო როლი ენიჭებოდა ისტორიის დრამაში. ამ წესის არსებობა გამოავლინა რეაქციამ მის გაფართოებაზე. მაშინ, როდესაც ცნობილი რუსი მწერალი ალექსანდრ პუშკინი მუშაობდა გლეხთა აჯანყებასა და მის წინამძღოლ პუგაჩოვის საკითხზე, იმპერატორმა ნიკოლოზმა ასეთი კომენტარი გააკეთა: „ასეთ ადამიანს არ აქვს ისტორია.“ 1950-იან წლებში, როდესაც ბრიტანელი ისტორიკოსის სადოქტორო ნაშრომი ენებოდა საფრანგეთის რევოლუციაში სახალხო მოძრაობას, ერთ-ერთმა გამომცდელმა მას ჰკითხა: „რატომ იწუხებთ თავს ამ ბანდიტებით?“⁹ ამის საპირისპიროდ, ახალი ისტორიის მიმდევართა დიდი ნაწილისთვის მნიშვნელოვანია „ისტორიის ქვემოდან“, ჩვეულებრივი ხალხის თვალებით ხედვა და სოციალური ცვლილებების მათი გამოცდილება. დიდი ყურადღება დაეთმო პოპულარული კულტურის კვლევას. ეკლესიის ისტორიით დაინტერესებულმა ისტორიკოსებმა დაიწყეს მისი შესწავლა როგორც ქვემოდან, ასევე ზემოდან.¹⁰ ინტელექტუალური ისტორიის მიმდევრებმაც ყურადღება გადაიტანეს დიდი წიგნებიდან ან დიდი იდეებიდან – მათი ეკვივალენტური დიდი ადამიანებიდან – კოლექტიური მენტალობის, დისკურსის ან „ენების“ ისტორიაზე. მაგალითად, სქოლასტიციზმის ენა ან ზოგადი სამართლის ენა.¹¹

(4) ტრადიციული პარადიგმის თანახმად, ისტორია უნდა ემყარებოდეს დოკუმენტებს. რანკეს ერთ-ერთი უდიდესი მიღწევა ნარატიული წყაროების